

ЎЗБЕКИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ
ОЛИЙ ВА ЎРТА МАХСУС ТАЪЛИМ ВАЗИРЛИГИ

Рўйхатга олинди:
№ БД – 5220100 – 4.01
2016 йил “9” 01

ЖУРНАЛИСТИКАНИНГ ХАЛҚАРО ҲУҚУҚИЙ АСОСЛАРИ

ФАН ДАСТУРИ

Билим соҳаси: 200 000 – Ижтимоий соҳа, иқтисод ва ҳуқук
Таълим соҳаси: 220000 – Журналистика ва ахборот
Таълим йўналиши: 5220100 – Журналистика (халқаро журналистика)

Тошкент – 2016

Ўзбекистон Республикаси Олий ва ўрта махсус таълим вазирлигининг 2016 йил “22” январдаги “26”-сонли буйруғининг 2-иловаси билан фан дастури рўйхати тасдиқланган.

Фан дастури Олий ва ўрта махсус, касб-хунар таълими йўналишлари бўйича Ўқув-услубий бирлашмалар фаолиятини Мувофиқлаштирувчи Кенгашининг 2016 йил “9” январдаги 1-сонли баённомаси билан маъқулланган.

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университетида ишлаб чиқилди.

Тузувчилар:

- Тошпўлатова Н. – ЎзДЖТУ, “Халқаро журналистика назарияси ва амалиёти” кафедраси мудири, ф.ф.н., доцент
- Саидов Ф. – ЎзДЖТУ “Халқаро журналистика назарияси ва амалиёти” кафедраси ўқитувчиси

Такризчилар:

- Саидов Х. – “Бошланғич таълим” журнали бош муҳаррири, ф.ф.н., доцент
- Қосимова Н. – ЎзДЖТУ, “Аидуовизуал журналистика ва оммавий коммуникация” кафедраси мудири, ф.ф.н., доцент

Фан дастури Ўзбекистон давлат жаҳон тиллари университети Илмий кенгашида кўриб чиқилган ва тавсия қилинган (2015 йил “26” ноябрдаги 4-сонли баённома).

КИРИШ

Журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асослари курсининг маъруза ва семинар машғулотлари ривожланган демократик давлатлар ҳамда мамлакатимиз оммавий ахборот воситалари қонунчилиги бўйича тузилган бўлиб, оммавий ахборот воситалари ва унда фаолият кўрсатадиган журналистнинг ҳуқуқлари, қонунларга қай даражада амал қилиши ва касбий бурчи, унинг қонун, жамият ва халқ олдидаги мажбуриятлари нимадан иборат эканлиги ҳақида тушунча беради. Шунингдек, оммавий ахборот воситалари қонунчилигининг давлат ва жамият тараққиётида тутган ўрни, унинг халқаро ҳуқуқий меъёрларда ҳамда Ўзбекистон Республикаси ОАВлари қонунчилигида акс этиши ҳақида фикр юритилади. Ахборот олиш, қайта ишлаш ва тарқатишда бўлғуси журналистнинг ҳуқуқий мақоми, бурчи, касбий сири ва мажбуриятларини амалга ошириш чоғида амал қилиш лозим бўлган ҳуқуқий меъёрлар ҳақида маълумот берилади.

Фанининг мақсад ва вазифалари

Фани ўқитишдан мақсад – талабаларда журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асосларини журналистика фаолиятига дахлдор бўлган халқаро ва миллий қонунчилик меъёрлари ҳамда қонуности ҳужжатлари, оммавий ахборот воситалари ҳамда журналистларнинг фаолият жараёнида ҳуқуқ ва мажбуриятлари ва уларни амалиётда қўллаш юзасидан кўникма ва малакани шакллантиришдир.

Фанининг вазифаси – талабаларда журналистик фаолият жараёнида қонуний талаблар асосида иш олиб бориш ҳақида тасаввур уйғотишдан иборат.

Фан бўйича талабаларнинг тасаввур, билим, кўникма ва малакаларига қўйиладиган талаблар

“Журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асослари” фанини ўзлаштириш жараёнида бакалавр:

- Ўзбекистонда оммавий ахборот воситалари вужудга келишининг ҳуқуқий асослари, рўйхатдан ўтиши, гувоҳнома олиш тартиби, Ўзбекистон ОАВларининг халқаро доирада фаолият юртишига доир ҳуқуқий асослари. “Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон Декларацияси”, “Фуқаролик ҳуқуқи ва сиёсий ҳуқуқлар халқаро Пакти”, “Инсон ҳуқуқлари тўғрисида Европа Конвенцияси” ни (киришда қайд этилган) амалиётда қўллаш заруратини ;
- халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда ахборот билан ишлашнинг қонуний кафолатланишини, ахборотнинг халқаро ҳуқуқий ҳимоя қилинишини,

- ОАВда фаолият кўрсатадиган журналистнинг ҳуқуқий мақоми, субъектив ҳуқуқлари ва юридик мажбуриятларини;
- сўз ва матбуот эркинлигининг халқаро ҳуқуқий меъёрларда мустаҳкамланишини, сўз ва матбуот эркинлигининг глобаллашув шароитидаги аҳамиятини;
  - Ўзбекистон Республикаси қўшилган (ҳукуматлараро) халқаро ҳуқуқий шартномаларнинг ОАВ фаолиятидаги аҳамиятини, хорижда ишлайдиган маҳаллий журналистлар ва халқаро журналистнинг мамлакатдаги фаолиятининг қонуний ҳимоя қилишини;
  - медиакорпорацияларнинг вужудга келиши ва ривожланиши, уларнинг халқаро ҳуқуқий субъектлар билан (давлатлар, халқаро ташкилотлар) билан муносабатларини, халқаро ахборот алмашишдаги иштирокини;
  - ОАВ фаолиятида юзага келадиган ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва бартараф этишда журналист мажбуриятларини, ОАВ фаолиятида низоларни суд орқали ҳамда халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар асосида хал этишни;
  - журналистга нисбатан таҳдид ва уни бартараф этиш йўлларини, экстремал ҳолатларда журналист иштирокининг қонуний таъминланишини;
  - давлат органларининг ОАВ фаолиятини халқаро доирада ташкил этишдаги мажбуриятларини, журналистларнинг сиёсий жараёнлардаги иштирокига тааллуқли халқаро шартномаларни изоҳлаш, шарҳлашни *билиши керак*.

Фаннинг ўқув режадаги бошқа фанлар билан ўзаро боғлиқлиги ва услубий жиҳатдан узвийлиги

“Журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асослари” фани “Ўзбекистон тарихи”, “Ҳуқуқшунослик”, “Жаҳон ва Ўзбекистон журналистикаси тарихи”, “Жаҳон журналистикаси асослари”, “Журналистик ижод маҳорати асослари”, “Сиёсий конфликтшунослик ва халқаро журналистика”, “Журналистикада касб этикаси” каби фанлар билан узвий боғлиқ ва уларни ўрганишда асос бўлиб хизмат қилади.

Фаннинг илм-фан ва ишлаб чиқаришдаги ўрни

Оммавий ахборот воситалари ходимларининг фаолиятини бугунги кунда қонунларсиз тасаввур этиб бўлмайди. Шунингдек, журналистиканинг асосий принциплари, қонуниятлари ва ҳуқуқий меъёрларга амал қилиш шартлари унинг фаолиятининг асосини белгилайди. Шунинг учун ҳам журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асослари фанига алоҳида талаблар қўйилади. Мазкур фан асосий ихтисослик фани ҳисобланиб, яъни ОАВ

тизимининг ажралмас бўғинидир. Талабалар мазкур фандан ўрганаган билим, кўникма ва малакаларини амалиётда ва касбий фаолият жараёнида бевосита қўлайдилар.

Фанни ўқитишда замонавий ахборот ва педагогик технологиялар

Талабаларнинг “Журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асослари” фанини ўзлаштиришлари учун ўқитишнинг илғор ва замонавий усулларида фойдаланиш, янги информацион педагогик технологияларини татбиқ қилиш муҳим аҳамиятга эгадир. Фанни ўзлаштиришда дарслик, ўқув ва услубий қўлланмалар, маъруза матнлари, тарқатма материаллар, электрон материаллар, виртуал стендлар намуналаридан фойдаланилади. Маъруза ва семинар машғулотларда мос равишдаги илғор педагогик технологиялар қўлланилади.

АСОСИЙ ҚИСМ

Фаннинг назарий машғулотлари мазмуни

“Журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асослари” фанининг мазмуни, предмети ва методи

“Журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асослари” фани бўйича ўқув курси ривожланган демократик давлатлар ҳамда мамлакатимиз оммавий ахборот воситалари фаолиятининг ташкил этилиши муайян ҳуқуқий асосларга қонунчилик базасига таянади. Оммавий ахборот воситаларига дахлдор қонунлар ва бошқа меъёрий ҳужжатларнинг давлат ва жамият тараққиётида тутган ўрни, халқаро ҳуқуқий меъёрлар ҳамда Ўзбекистон Республикаси ОАВда акс этиши ҳақида фикр юритилади. ОАВ ва унда фаолият кўрсатадиган журналистнинг ҳуқуқлари, қонунларга амал қилиши ва касбий бурчи, унинг қонун, жамият ва халқ олдидаги мажбуриятлари нимадан иборат эканлиги ҳақида тушунча берилади. Журналистик фаолиятда журналистнинг ҳуқуқий мақоми, бурчи, мажбуриятлари тўғрисида билимларни ифода этади.

Оммавий ахборот воситаларини ташкил этишнинг халқаро ҳуқуқий асослари

Ўзбекистонда оммавий ахборот воситалари вужудга келишининг ҳуқуқий асослари. Рўйхатдан ўтиши, гувоҳнома олишнинг қонуний меъёрлари. Ўзбекистон ОАВларининг халқаро доирада фаолият юртишига оид ҳуқуқий асослар. ОАВнинг ахборот жамиятида фаолият юртишининг

халқаро ҳуқуқий меъёрлари асосида кафолатланиши (“Инсон ҳуқуқлари Умумжаҳон декларацияси”, “Фуқаролик ва сиёсий ҳуқуқлари халқаро Пакти”, “Инсон ҳуқуқлари тўғрисида Европа конвенцияси”) жаҳоннинг ривожланган ахборот агентликлари мисолида.

Ахборот олишнинг халқаро ҳуқуқий асослари

Халқаро ҳуқуқий ҳужжатларда ахборот билан ишлашнинг қонуний кафолатланиши. Халқаро ҳуқуқий субъектлар — (давлат, жамоат ва халқаро ташкилотларнинг халқаро ахборот олиш ва тарқатишдаги мажбуриятлари, халқаро ҳужжат асосида). Ахборотнинг халқаро ҳуқуқий ҳимоя қилиниши (Президент қарорларининг умумий йўналишлари асосида)

Ўзбекистонда оммавий ахборот воситалари фаолиятининг ҳуқуқий тартиби

Ўзбекистонда ОАВ га доир қонунчилик меъёрларининг тузилиши. Ўзбекистонда ОАВ га доир қонунлар. Оммавий ахборот воситалари фаолиятининг ташкил этилиши ҳамда тузилиши. Ўзбекистон Республикаси “Оммавий ахборот воситалари тўғрисида”ги қонуннинг аҳамияти. Муассис, таҳририят ва матбуот тарқатувчи муносабатларининг қонуний кафолатлари ва уни амалдаги ифодаси.

Оммавий ахборот воситалари эркинлигининг халқаро ҳуқуқий асослари

БМТнинг сўз ва матбуот эркинлигига оид халқаро меъёрий ҳужжатлари (Ҳужжатлар, Конвенциялар мисолида). Халқаро ташкилотлар томонидан қабул қилинган ички ҳужжатлар (резолуциялар). Сўз ва матбуот эркинлигининг халқаро ҳуқуқий меъёрларда мустаҳкамланиши. Сўз ва матбуот эркинлигининг глобаллашув шароитидаги аҳамияти.

Журналист фаолиятининг халқаро ҳуқуқий ҳимоя қилиниши

Хорижда ишлайдиган маҳаллий журналистлар фаолиятининг ҳимоя қилиниши. Ўзбекистон Республикаси қўшилган (ҳукуматлараро) халқаро ҳуқуқий шартномаларнинг ОАВ фаолиятидаги аҳамияти. Журналистларни аккредитациядан ўтказиш тартиби. Хорижий мухбирларнинг Ўзбекистон Республикаси ҳудудида юриши. Ўзбекистон Республикаси қўшилган журналистик фаолиятни тартибга солиш бўйича халқаро шартномалар мазмуни.

Медиакорпорацияларнинг халқаро ҳуқуқий фаолияти

Медиакорпорацияларнинг вужудга келиши ва ривожланиш йўллари. Медиакорпорацияларнинг халқаро ҳуқуқий субъектлар билан (давлатлар, халқаро ташкилотлар) билан муносабатлари. Медиакорпорацияларнинг жаҳон ахборот майдонидаги халқаро ҳуқуқий асослари (нималарга таянади). Жаҳондаги йирик медиакорпорацияларнинг халқаро ахборот алмашишдаги иштироки.

ОАВда муаллифлик ҳуқуқи ва унинг халқаро ва миллий қонунчиликда қафолатланиши

ОАВда муаллифлик ҳуқуқи. ОАВ муаллифлик ҳуқуқи билан боғлиқ низолар. Муаллифлик ҳуқуқи билан боғлиқ ҳуқуқий ҳужжатлар: Берн конвенцияси, телерадио бўйича Рим конвенцияси. Ўзбекистон Республикасининг «Муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқлар тўғрисида»ги Қонунининг моҳияти. Муаллифлик ҳуқуқи бўйича журналист мажбуриятлари

ОАВ билан боғлиқ низолар ва уларни ҳал этишнинг халқаро ва миллий меъёрлари

ОАВ фаолиятида юзага келадиган ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва бартараф этиш йўллари. ОАВ фаолиятида келиб чиқадиган низоларни суд орқали ҳамда халқаро ҳуқуқий ҳужжатлар асосида ҳал этиш. Халқаро доирадаги ПИАР (шов-шув кўтариш) ва журналист ҳуқуқларининг ҳимоя қилиниши. Тухматга нисбатан чекловлар: миллий ва халқаро қонунчилик тажрибалари. Тухмат қилганлик учун жавобгарлик

Суд жараёнларни ОАВда ёритиш. Айбсизлик презумпцияси

Очиқ ва ёпиқ суд жараёни. Суд жараёнларини ОАВда ёритишнинг қонуний қафолатлари. Суд жараёнларида журналист иштироки. Суд жараёнларини ёритишда журналист ҳуқуқлари. Суд жараёнида техник воситаларидан фойдаланиш. Айбсизлик презумпцияси тушунчаси.

Журналист имунитети. Журналист фавқулотда вазиятлар иштирокчиси сифатида

Иммунитет тушунчаси. Иммунитетга алоқадор субъектлар (давлат раҳбарлари, дипломатик корпус вакиллари ва аккредитациядан ўтган журналистлар). Журналистга нисбатан таҳдид ва уни бартараф этиш йўллари. Фавқулотда вазиятларда журналист иштирокининг қонуний таъминланиши.

Фавқулудда ҳолатларда журналист қонун ҳужжатларида назарда тутилмаган бошқа мажбуриятлари. Журналистнинг ахборот экологияси меъёрларига риоя қилиши

Ўзбекистон ОАВ фаолиятини халқаро доирада такомиллаштириш масалалари

Давлат органларининг ОАВ фаолиятини халқаро доирада ташкил этишдаги (“Жаҳон”, “ЎЗА”, “МТРК”) мажбуриятлари. ОАВ ходимларининг сиёсий жараёнлардаги иштироки. (сайловларда кузатувчи, эксперт сифатида). Халқаро шартномаларни изоҳлаш, шарҳлаш. Журналистнинг хорижий давлатларда вакилликни амалга ошириш масалалари (дипломатга айланиш йўллари). Журналистнинг халқаро доирада лидерлик масаласи (“Спасите детей” фонди, халқаро амнистия жамғармаси мисолида).

Семинар машғулотларнинг тахминий рўйхати

- Оммавий ахборот воситалари фаолиятининг ҳуқуқий асослари
- ОАВ оид халқаро меъёрий ҳужжатлар
- Ахборот олиш, қайта ишлаш ва тарқатишнинг халқаро қонуний асослари
  - Ўзбекистонда ахборот олишнинг қонуний кафолатлари
  - Сўз ва матбуот эркинлигининг халқаро ҳуқуқий меъёрлар асосида мустаҳкамланиши
  - Журналист фаолиятининг халқаро ҳуқуқий ҳимояланиши
  - Хорижда ишлайдиган журналистлар фаолиятининг ҳимоя қилиниши
  - Муаллифлик ҳуқуқи
  - ОАВ да муаллифлик ҳуқуқининг халқаро ва миллий қонунчиликдаги кафолатлари
  - ОАВ билан боғлиқ низолар ва уни ҳал этишнинг халқаро меъёрлари
  - ОАВ фаолиятида юзага келадиган ҳуқуқбузарликларни аниқлаш ва бартараф этиш йўллари.
  - Суд жараёнларни ОАВда ёритиш. Айбсизлик презумпцияси
  - Журналистнинг иммунитет
  - Фавқулудда вазиятларда журналист иштирокининг қонуний таъминланиши
    - Ўзбекистон ОАВ фаолиятини халқаро доирада такомиллаштириш масалалари
    - Касбий фаолиятда техник воситалардан фойдаланишнинг қонуний талаблари

Семинар машғулотларни ташкил этиш бўйича тавсиялар

Семинар машғулотларини ташкил этиш юзасидан кафедра томонидан кўрсатма ва тавсиялар ишлаб чиқилади. Унда талабалар асосий маъруза мавзулари бўйича олган билим ва кўникмаларини амалий мисоллар орқали янада бойитадилар. Шунингдек, дарслик ва ўқув қўлланмалар асосида талабалар билимларини мустаҳкамлашга эришиш, тарқатма материаллардан фойдаланиш, илмий мақолалар ва тезисларни чоп этиш орқали талабалар билимини ошириш, мавзулар бўйича тақдимотлар ва кўргазмали қуроллар тайёрлаш, норматив-ҳуқуқий ҳужжатлардан фойдаланиш ва бошқалар тавсия этилади.

Лаборатория ишларини ташкил этиш бўйича кўрсатмалар

Фан бўйича лаборатория ишлари намунавий ўқув режада кўзда тутилмаган

Курс лойиҳасини ташкил этиш бўйича услубий кўрсатмалар

Фан бўйича курс иши намунавий ўқув режасида режалаштирилмаган

Мустақил таълимни шакли ва мазмуни

Журналистиканинг ҳуқуқий асослари ва этикасига оид берилган адабиётларни ўқиш. Улар асосида маърузаларда ўрганилган журналист фаолиятининг қонунлар ва ахлоқ меъёрлари билан боғлиқ жиҳатларини амалдаги мавжуд халқаро ва миллий меъёрлар асосида таҳлил қилиш ва унга мувофиқ топширилган ёзма иш, реферат, курс иши ҳамда малакавий-битирув ишларининг йўналишини аниқлаштириш кўзда тутилади.

Талаба мустақил ишини ташкил этишда қуйидаги шакллардан фойдаланилади:

- айрим назарий мавзуларни ўқув адабиётлари ёрдамида мустақил ўзлаштириш;
- берилган мавзулар бўйича ахборот (реферат) тайёрлаш;
- назарий билимларни амалиётда қўллаш;
- илмий мақола, анжуманга маърузалар тайёрлаш;
- маълум бир хорижий давлатнинг ОАВ қонунчилигини таҳлил қилиш;
- назарий мавзуларга оид презентациялар тайёрлаш;

Тавсия этилаётган мустақил ишларнинг мавзулари

1. Ўзбекистон ОАВ фаолияти қонунларнинг ўрни ва аҳамияти
2. Очиқ ва олиниши чегараланган ахборотлар билан ишлашнинг ўзига хосликлари
3. Персонал ахборотлар ва уларнинг қонуний ҳимоя қилиниши
4. Сўз эркинлиги олий қадрият
5. Халқаро ҳуқуқий меъёрларда сўз эркинлиги кафолатлари
6. Ахборот хуружларининг сўз эркинлигига таъсири
7. Хорижий мухбирларнинг асосий ҳуқуқ ва мажбуриятлари
8. Давлат сиёсатини ёритишда халқаро ҳуқуқий меъёрларнинг аҳамияти
9. Матбуотда муаллифлик ҳуқуқи ва турдош ҳуқуқларнинг акс этиши
10. Халқаро журналист фаолиятида менталитет ва иммунитет тушунчаларнинг аҳамияти

Дастурнинг информацион-услубий таъминоти

Мазкур дастурнинг ўзлаштирилиши замонавий педагогик технологияларни таълим жараёнида тўғри ва самарали татбиқ қила олиш билан белгиланади. Ушбу мақсадда дарсларда “Ақлий ҳужум”, “Дебатлар”, “Инсинировка”, “Жумбоқ”, “Матбуот конференцияси”, “Брифинг” каби интерактив-инновацион технологиялар ҳамда ахборот олишнинг турли йўллари (расмий ва норасмий) жамоа бўлиб ишлаш, таҳлил, тадқиқот, манбаларни қиёслаш, мантиқий мушоҳада каби методлардан фойдаланилади. Зарур ҳолларда дарс жараёнида аудио ва видеотехника, интернет тармоғидан фойдаланиш тавсия этилади.

Фойдаланиладиган адабиётлар рўйхати

Асосий адабиётлар:

1. Тошпўлатова Н. Журналистиканинг халқаро ҳуқуқий асослари – Т: 2012
2. Тошев Б. Муаллифлик ҳуқуқи. –Т: 2002.
3. Копылов В.А. Информационное право. Учебник. - М.: Юрист, 1997.
4. Законы и практики Средства Массовой Информации в странах Европы, Америки. - М.: Издательство “Галерия”, 1999.

Қўшимча адабиётлар:

1. Дўстмуҳаммедов Х. Журналистнинг касб одоби муаммолари – Т: 2007
2. Дўстмуҳаммедов Х. Халқаро журналистикада гуманитар ҳуқуқ ва касб этикаси – Т: 2011
3. Ўзбекистон ОАВда медиабизнес асослари. –Т.: 2010
4. Трюшкин В.Ю. Права человека. Учебное пособие. – М., 1997.
5. Учебно - методическое и справочно–информационное пособие по теме: «Применение опыта Европейского суда по правам человека в российской правоприменительной системе». – М.: Институт проблем информационного права, 2004.
6. Кульба В.В., Малюгин В.Д., Шубин А.Н. Информационное управление (предпосылки, методы, средства). – М.: ИПУ РАН, 1996.
7. Правовое и социально-экономическое аспекты деятельности СМИ: /Сб. статей/ ответ. ред. Ю.В.Мишальченко. – СПб.: Изд-во СПбГУ, 1996.

Интернет сайтлари:

1. <http://www.ziyonet.uz/ru/library/appr/on/ds/desc/fs/cdate/fv/rus/libid/21001/>
2. <http://tarixhuquq.zn.uz/39>
3. <http://www.media.utmn.ru/library.php?book=1352>
4. <http://journ-port.ru/publ/25-1-0-127>
5. <http://www.journ.msu.ru/science/books/4367/>

